

20 Yanvar faciəsi şahid nəzəri ilə

Hər bir insan yaşa dolduqca keçdiyi ömür yoluna dönüb baxır, gördüyü işlərə qiymət verir, hər addımın pis və ya yaxşılığını dəyərləndirir. 1990-ci ilin 20 yanvarından illər keçdikcə mən də dönüb arxaya baxdım, gördüm ki, hərəkətdə olarkən etdiyimiz fəaliyyətlər yuxu kimidir, bəlkə də bəziləri buna (gördüyümüz işlərə) inanmayacaq. Axı o illərdə bütün hadisələrin mərkəzində mən və dostlarım da dururdu. Xalq Cəbhəsi yaranmazdan əvvəl 1988-ci ildə "Meydan" hərəkatı zamanı mən Azadlıq Meydanında belə bir təşkilatın yaranmasının labüdlüyünü insanlara izah edir, təşkilatın strukturunu başa salırdım. Hətta "Meydan" filmində də mənim gördüyüm işlər - fəaliyyətlərim çəkilməmişdir.

1988-ci il "Meydan" hərəkatı zamanı mən də başqaları kimi meydandakılara hər cür köməklik göstərirdim. Sonra isə dostlarımızı tək qoymamaq və baş verə biləcək xoşagəlməz hadisələrin qarşısını almaq üçün meydana gecələməli olduq. Bir növü polis kimi hamı yatana qədər gəzib ara qarışdıranları, meydandakılara ləkə yaxmaq istəyənləri ordan uzaqlaşdırırdıq. Hətta bir dəfə gecə soyuqda üşüməmək üçün hökumət evinin polislərini yola gətirib onlardan xeyli odun da almışdım. Sonra fəvqəladə vəziyyət elan edildikdə isə - saat 12-dən sonra heç kəs meydanadan çıxıbilmirdi, əks halda tuturdular. Və Meydan tanklarla əhatə olunmuşdu. Əli dubinkalı əsgərlər isə tanklarla birgə meydanı dövrəyə almışdılar. Bizi qorxutmaq, meydan- dan çıxartmaq üçün tanklar meydana hərəkətə keçəndə hamımız əl-ələ tutub tankın qabağına keçdik və onlar bizim üstümüzdən keçmək istəmədilər.

Yadımdadır, rus mayoru ilə mübahisə etdim və bildirdim ki, biz evə getmək istəyirik. O isə dedi ki, siz 1 metr meydanadan aralanan kimi sizi həbs edəcəyik. Mən isə onu ələ salmaq üçün dedim ki, dünyanın qəribə sərhədləri var, meydanadan çıxan kimi həbs olunuruq, burda isə biz sərbəstik və istədiyimizi deyə bilərik.

Azərbaycan xalqı meydan hərəkatı zamanı müstəqillik istəyirdi, ancaq bir məsələ var ki, biz tələsirdik, çünki o vaxt sovet imperiyası dağılmaq üzrəydi və bildiyimiz ,kimi imperiya sonradan dağıldı və tərkibində olan hər bir dövlətə müstəqillik verildi. Lakin bu vaxt imperiya başqalarına görk olsun deyə bizi cəzalandırmışdı. Yəni Qara 20 Yanvarı törətmişdi.

Azərbaycan xalqı mübariz, döyüşkən xalqdır. Mən məhz o illərdə bunun bir daha şahidi oldum. Lakin yatanda bu milləti oymatmaq da çətindir.

Hələ 20 yanvar faciələrindən qabaq hadisələrin gedişi faciələrin olacağından xəbər verirdi. Meydanda dar ağaclarının qurulması, dövlət strukturlarının fəaliyyətsizliyi, aşağıların idarə oluna bilməməsi, qəbul olunan qərarların yerinə yetirilməməsi sovet sisteminin başında duranları sistemi qoru- maq üçün ölçü götürməyə məcbur etdi. M. Qorbaçov və onun tərəfdarları Azərbaycandakı xalq hərəkatını qiyam adlandırdı və onu yatırmaq üçün ermənilərdən ibarət qoşun dəstəsi göndərdi. Onlar isə bir neçə gün şəhəri əhatəyə alaraq xalq cəbhəsinin liderləri ilə danışıqlara başladılar. Ancaq heç kəs geri çəkilmək istəmirdi. Liderlər isə əsgərlərin xalqa atəş açacağına inanmırdılar. Primakov xalq cəbhəsinin liderlərinə yanvarın 19-u günü şəhəri təmizləyəcəklərini bildirmişdi. Onlar isə bunu xalqdan gizlətməmişdilər.

Aynı 19-u axşam evə gəlib çörək yeyərkən saat 19.45-də televizorun verilişləri dayandırıldı. Başa düşdüm ki, vəziyyət gərginləşib, geriye yol yoxdur. Tez evdən çıxıb cəbhənin qərargahına getdim ki, vəziyyəti dəqiq öyrənəm. Yolda cəbhənin taksisi (o vaxt taksilərin əksəriyyəti xalq cəbhəsinə pulsuz xidmət göstərirdi) təsadüfən məni indiki Təbriz küçəsində yerləşən Səttarxan adına maşınqayırma zavoduna gətirdi və orada gördüklərimi indiyədək unutmamışam. Orada tanıdığım gənclərin əllərində armaturlar vardı və mən ağlaya-ağlaya onlardan soruşdum ki, əgər tank gəlsə siz bunlarla nə edə bilərsiniz? Məni inandırmaq istədilər ki, narahat olmayım, heç bir hadisə olmayacaq.

Göz yaşlarımı tökə-tökə qərargaha getdim və asayişə nəzarət edən M.Ə.-yə gördüklərimi danışdım və xahiş etdim ki, faciələrə yol verməsinlər. O da məni arxayın etdi ki, qorxma heç bir şey olmayacaq. Lakin mən inanmadım, narahat olduğum üçün Cavad adlı oğlanla postları yoxlamağa getdik. (Onu da bildirim ki, o vaxt rus qoşunlarının qabağını almaq üçün bir çox yerlərdə post-qərargahlar qurulmuşdu). Bir neçəsini yoxladım hamı yüksək əhval-ruhiyyədə idi. Sanki hamı toya-bayrama hazırlaşırı və bizə dedilər ki, Nəmət, Etibar bizə dəydi və kömək gələcəyini bildirdilər. Maşınla indiki 20 Yanvar metrosuna çatanda dedilər ki, "Salyanski kazarma" tərəfdən atışma səsi gəlir. Biz təcili olaraq ora qayıtdıq və gördük ki, doğrudan da atəş açırlar.

Atəş səsinə yaxınlıqda yaşayan adamlar ayaqyalın-başıaçıq, alt paltarında evdən qaçıb gəlmişdilər və onlara da «qorxmaym əsl güllə deyil» deyib sakitləşdirildilər. Mən qərara aldım ki, yaxına gedib əlimi tutum əgər əlim deşilsə demək güllələr həqiqidir, əgər deşilməsə demək güllələr yalançıdır. O anda heç düşünmürdüm ki, güllə mənim alnıma deyil, başıma da dəyə bilər. Güllə açılan yerə yarım metr qalmış Cavad mənim qolumdan tutub kənara çəkdi və təklif etdi ki, gedib xalq cəbhəsinə xəbər verək. Biz razılıqda maşına oturdum və maşında mənə bildirdi ki, güllələr həqiqi imiş. Soruşdum hardan bilirsən? - dedi ki, təcili yardım maşınında kimi isə tikirdilər.

Biz maşınla Prezident Aparatının qabağına çatıb qaça-qaça kütləyə yaxınlaşdıqda cəbhənin rəhbərlərindən heç kəs orada yox idi. Biz vəziyyəti onlara başa salmaq istədik, lakin bizi şantajist kimi həbs edib, o zamankı Oktyabr rayonunun qərargahına gətirdilər. İki saat sorğu-sual etdilər, guya kiməsə xidmət etdiyimizi öyrənmək istədilər.

Sonra qərargahın rəhbəri Ülvi Həkimov gəlib çıxdı və məni görəndə kimi «bu bizim aktivistdir, cəbhənin üzvüdür, dedikləri doğrudur», deyib bizi azad etdirdi.

Cavad maşına oturan kimi məni evimizə aparmaq istədi. Lakin artıq küçələrin əksəriyyəti rus qoşunları tərəfindən tutulmuşdu və bir neçə yerdə avtomatla bizə atəş açmaq istədilər. Dostum cəld maşını çevirib məni tanımadığım yollarla yaşadığım soveti məhəlləsinə gətirib çıxardı və evimizə qədər mənimlə birgə gəldi. Bildirdi ki, «sən bu gün ölmək istəyirsən mən buna imkan vermərəm».

Kirayə qaldığım evə girən kimi bacımın və rəfiqəsinin ağladığını gördüm. Onlar məni görəndə sevindilər. Mən qardaşımın və dostunun (onlar Salyanski kazarma tərəfdəydilər) evdə olmadığını görəndə evdəkiləri sakitləşdirdim və onları tapmaq üçün evdən çıxdım. Məhəllədə yaşayan bütün insanlar küçələrin künc-bucağında gizlənmişdilər.

Heç kəsə bir söz demədən Olimpə tərəf getməyimi sakit qarşılaya bilməyənlər «qabaqda atırlar, getmə» deyib qışqırdılar. Lakin mən bir şey fikirləşirdim, birdən uşaqlar yaralı olar onlara kömək etməliyəm. Olimpə çatmağa az qalmış bir səs məni ayıldı. Bu qardaşım idi: "Əgər ölmüşəmsə səhər gəlib ölümü apararsan indi səni vururlar qayıt".

Mən geri qayıtmaq istəmədim, lakin qardaşım dedi ki, tank onların gözləri qabağında böyük maşınları kitab kimi əzib keçdi. Onlar gizləniş güclə canlarını qurtarıb. Məni məcbur evə gətirdilər.

Artıq gecə saat 3.30 idi, qardaşımın dostu da gəlib çıxmışdı. Heç birimiz danışmırdıq, nə edəcəyimizi bilmirdik, atışma səsləri lap yaxından gəlirdi. Bayıra çıxmaq da, evdə oturmaq da qorxulu idi. Təklif etdim ki, yatmasaq da yerimizə uzanaq, ən azından sakitləşərdik.

Səhər açılmamış durub evdən çıxmaq istədim. Qardaşım isə öləcəyimdən (mənim çılğın olduğumu bilirdi) qorxub qapını kəsib məni evdən çıxmağa qoymurdu. Yarım saat mübahisə, dava-dalaşdan sonra bildirdim ki, heç kim məni saxlaya bilməz getməliyəm. Və nəhayət evdən çıxdım, metro Elmlər Akademiyasına çatmamış yolda gördüklərim məni dənəyə gətirdi. Axşam mənim getmək istədiyim yerlərdə insan qanı vardı, hər tərəf qan gölməçəsiylə doluydu. Onu da deyim ki, bu yerləri uzun müddət qərənfillər bəzədi, heç bir maşın həmin yerlərdən keçmirdi. Yolda tanklar dayanmışdı və rus mayoru dayanıb yoldan keçənlərə baxırdı. Mən yaxınlaşıb onları rus dilində təhqir etməyə başladım və dedim ki, siz azərbaycan xalqının qatillərsiniz. Dediym hər bir təhqiramiz söz ona pis təsir edirdi, bizi zəbt (akupant) etmisiz, deyəndə gənclər mənim qabağıma keçdi və mənə «danışma onlar səni həbs edərlər» dedilər. Mənsə - heç nə artıq məni saxlaya bilməz - dedim.

Sonra ağlaya-ağlaya Prezident Aparatının qabağına getdim, hər yerdə tanklar, əli silahlı əsgərlər dayanmışdı və xalq aparatının qabağında cəbhənin başbilənlərini gözləyirdi. Üç dəfə tankı adamların üstünə sürdülər, insanlar vahimə içərisində idi. Sən demə bu zaman bir neçə adam tankın təkərləri altına düşüb və Dəqiq yadımda deyil, təxminən gündüz saat 3-ə qalmış İsa Qəmbər gəlib xalqa müraciət oxudu. Müraciətdə deyilirdi ki, xalq başqa üsulla mübarizəyə başlayır. Heç kəs işə çıxmıyacaq, evdə oturacaq, o zamana qədər ki, cəbhə hökumətə verdiyi tələblərə cavab alacaq.

Hamı meydanı tərk etdi və qərargahı rus qoşunları zəbt etdikləri üçün, artıq bir-birimizlə əlaqə saxlamaq çətin idi. Buna baxmayaraq hər gün müxtəlif ünvanlarda görüşüb, əllə xalqa müraciətlər yazırdıq və sonra çətinliklə də olsa metroların qabağına yapışdırırdıq ki, xalq ruhdan düşməsin. Ayn 21-də sanki mən ayıldım, tanıdığım uşaqları görmək üçün həm xəstəxanaları, həm də meyitxanaları gəzdim. Gördüklərim məni dənəyə gətirirdi. Belə vicdansızlıq, qaniçənlik olarmı? - deyə öz-özümə soruşurdum. Meyitxanalarda gördüyüm o cavanlar sonradan şəhidlər xiyabanında basdırılmadı. Xəstəxanada yatan cəbhəçilərə sağalana qədər yemək-ərzaq daşdım, bütün istəklərini yerinə yetirirdim.

Yanvarın 22-də Şəhidlər Xiyabanında 78 şəhidi bütün xalqla birgə dəfn etdik. Bütün xalq 40 gün matəm saxladı. Və bu zaman o vaxt ki Kirov parkının vaxtilə qəbiristanlığı olduğu məlum oldu. Oradan çıxan sümükləri ağ parçaya büküb iki qəbirdə basdırdılar. Mən 40 gün şəhidlər xiyabanına gəldim, özümü onlara borclu sayırdım. Lakin iki gün ağladığım üçün şəhidləri dəfn edərkən artıq göz yaşla- rım qurumuşdu. Heç bir damcı belə gözümdən yaş gəlmədi, lakin heç kəs bilmirdi ki, mən hansı hissləri keçirirəm.

Bir dəfə rus mayoru Şəhidlər Xiyabanında əsgərlərə havaya güllə atdırıb ora gələnləri qorxudurdu. Mən onu başa saldım ki, «bunu etmək olmaz günahdır, ölənləri təhqir edirsiniz». Onlar mənə qulaq asıb çıxıb getdilər. Mənim bəlkə də sarışın olmağım, rusa oxşamağım onları inandırırdı. Ancaq inanmıram ki, onlar o zaman kimə işə qulaq asırdılar.

O vaxt belə bir xəbər də çıxdı ki, ölənlərin çoxunu gəmi ilə Nargin adasına apardılar. Bizim başqa gəmilər onun qabağını kəsib buraxmadığı üçün sahilə dayanan tanklar gəmilərə atəş açıb və onları sıradan çıxardı. Biz dostlarla iki-iki sahilə gəzib baş verənləri rəhbərlərə çatdırırdıq, üstəlik də gizlicə vərəqələr yayırdıq. Özümüzü elə göstərirdik ki, guya gəzməyə çıxmışıq, lakin əslində biz mübarizə aparırdıq.

Bir dəfə axşam saat 8-ə qalmış mən avtomat telefondan zəng etməyə çıxmışdım. Bir də onu gördüm ki, bir rus əsgəri mənə yaxınlaşdı, avtomatı mənə söykədi, əlini tətiyə qoymuşdu. İstədim soruşum ki, nə baş verib, lakin gördüm ki, yoldan bir kalon keçir, bir tank qabaqda, bir tank arxada 100-dən artıq (əli silahlı, xüsusi geyimli) əsgərlər ortada gedir.

Özümü məşğul göstərib sakitcə da- yandım, onlar uzaqlaşan kimi əsgər silahını çəkib getdi.

Bir dəfə də avtobusda işə gedərkən saxlayıb bizi yoxlamağa başladılar. Mən hay-küy salıb onlarla

dalaşmağa başladım. İş yoldaşlarımdan biri dedi, «deyəsen sən ölümündən qorxmursan, ancaq biz qorxuruq, sakit ol, evimizə sağ-salamat gedib çıxıb bilək».

Bu hadisələrdən sonra mən anladım ki, yeri-göyü idarə edən varlıq var, dəfələrlə ölümdən qurtardığım üçün alın yazısına inandım. Deməli, mənim ölümüm hələ yazılmamışdı, bunlar təsadüf ola bilməzdi. Məni yaxından tanıyanların çoxu şəhidlər xiyabanındakı basdırılan şəhidlərin içindən məni axtarmışdılar. Hadisələrdən 20 il keçməsinə baxmayaraq hələ də hadisələri unuda bilmirəm.

Qeyd etməliyəm ki, orada şəhid olanların çox az bir qismi cəbhənin üzvüydü. Lakin bu tökülən qanlar imperiyanı qoruyub saxlaya bilmədi. İmperiya inildəyə-inildəyə sükuta doğru getməyə başladı. İmperiyanın dağıldığını görən rus imperialistləri zəngin Azərbaycanı əldə saxlamaq məqsədiylə Qarabağ münaqişəsi yaratdı və 20 ildir ki, münaqişənin həll olunmasına imkan vermir.

Belə düşünürəm ki, ermənilərə "hədiyyə" edilmiş torpaqlarımızı sözlə geri qaytarmaq olmaz. Torpaqlarımızı geri qaytarmaq üçün qeyrətli oğul və qızlarımızın döyüşərək qan töküüb almağı lazımdır. Bu müharibə labüddür.

20 Yanvar hadisələrinin günahkarları həm cəbhənin rəhbərləri, həm də o zamankı hakimiyyət idi. Hakimiyyətdə olanlar cəbhəçiləri qorxutmaq üçün fəlakətlərin qabağını almadılar. Cəbhəçilər isə hakimiyyətə gəlmək üçün faciələrin baş verməsinə imkan yaratdılar və nəticədə 20 Yanvar hadisələri baş verdi. Xalq bundan ibrət götürməlidir.

Qalib gəlməyin yeganə yolu mübarizədir. Azərbaycan dövlətinin başçısı İlham Əliyev torpaqlarımızın sülh yolu ilə qaytarılması üçün hələ ki, danışıqlar aparır. İnandırmaq ki, itirilmiş torpaqlarımız geri qaytarılacaq.

Bəxtimşah Tağıyeva